

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ІСТОРІЯ
ПОЛІТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ УЧЕНЬ; КОНСТИТУЦІЙНЕ,
МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА**

УДК 342.1

DOI 10.31732/2708-339X-2025-16-B1

**КОНСТИТУЦІЙНІ ВПЛИВИ В ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ДАЛЕКОСХІДНОЇ РЕСПУБЛІКИ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ
ПОГЛЯД**

Гуменюк В.В.,

*заслужений юрист України, кандидат юридичних наук,
міжнародний викладач/старший дослідник,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Університету економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: HumeniukVV@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8562-4389>
Web of Science ResearcherID: GPK-5326-2022*

**THE IMPACT OF CONSTITUTIONAL IDEAS ON THE ESTABLISHMENT
OF THE UKRAINIAN FAR EASTERN REPUBLIC:
A HISTORIOGRAPHICAL STUDY**

Gumenyuk V.V.,

*Honored Lawyer of Ukraine, PhD in Law, International Lecturer/Senior Researcher,
Associate Professor of Theory and History of State and Law
«University of Economics and Law «KROK»,
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: HumeniukVV@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8562-4389>
Web of Science ResearcherID: GPK-5326-2022*

Подяка

Автор висловлює щире подяку Герою України, патріоту, видатному науковцю, Заслуженому юристу України, лауреату премії імені Ярослава Мудрого, проректору з науково-педагогічної роботи (юридична освіта) ЗВО «Університет економіки та права «КРОК», доктору юридичних наук, професору Французу Анатолію Йосиповичу (23 березня 1954 року – 18 січня 2025 року) за ідею вивчення історіографії Української нації, що стала поштовхом для ґрунтовного дослідження й осмислення теми Українського державотворення та конституціоналізму, у тому числі й написання цієї статті про Українську Далекосхідну Республіку «Зелений Клин».

Світла пам'ять про Анатолія Йосиповича, чия наукова спадщина є неоціненним внеском у дослідження історії Української нації та її державотворення, назавжди залишиться в наших серцях!

Анотація. Багатовікова боротьба Української нації за свободу, незалежність та власну державність знайшла відображення в її конституційній історії. Конституція Пилипа Орлика 1710 року, що базувалася на демократичних засадах, які випередили свій час, стала першою Українською Конституцією та заклала основи для вільної й незалежної держави. Для дослідження Конституції Української Далекосхідної Республіки важливо врахувати її зв'язок з Конституцією Пилипа Орлика, а також з Конституціями Української Народної Республіки

та Західноукраїнської Народної Республіки. Конституція Орлика стала джерелом натхнення для Конституції Української Народної Республіки 1918 року, яка, враховуючи історичні зміни, стала основою для Конституцій Української Далекосхідної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки. Вплив Конституції Орлика на інші Українські Конституції свідчить про тяглість правових традицій Української державності, а розуміння цих історичних коренів є важливим для розвитку сучасного українського права. Конституція Західноукраїнської Народної Республіки, яка поєднала досвід Української Народної Республіки та особливості західноукраїнських земель, є продовженням традицій українського конституціоналізму, започаткованих Конституцією Пилипа Орлика.

Ключові слова: національне державотворення, конституціоналізм, Український Далекий Схід, територія, функції, інституції, громадянське суспільство, державно-правова основа, нормативно-правові акти, законодавча діяльність.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 16.

Abstract. The Ukrainian nation's protracted struggle for liberty, self-determination, and sovereign statehood is manifest in its constitutional trajectory.

The 1710 Constitution of Pylyp Orlyk, grounded in prescient democratic ideals, holds the distinction of being the first Ukrainian Constitution and providing a blueprint for a free and independent nation founded on the right to self-governance. In examining the Constitution of the Ukrainian Far Eastern Republic, it is essential to consider its relationship with the Constitution of Pylyp Orlyk, as well as the constitutional frameworks of the Ukrainian People's Republic and the West Ukrainian People's Republic. Orlyk's Constitution served as a wellspring of inspiration for the 1918 Constitution of the Ukrainian People's Republic, which, in response to evolving historical circumstances, provided a foundation for the Constitutions of both the Ukrainian Far Eastern Republic and the West Ukrainian People's Republic. The enduring influence of Orlyk's Constitution on subsequent Ukrainian constitutional documents underscores the continuity of legal traditions within Ukrainian state-building, and understanding these historical underpinnings is crucial for the advancement of contemporary Ukrainian jurisprudence. The Constitution of the West Ukrainian People's Republic, which amalgamated the constitutional experience of the Ukrainian People's Republic with the distinct characteristics of the Western Ukrainian territories, exemplifies the ongoing evolution of Ukrainian constitutionalism that originated with the Constitution of Pylyp Orlyk.

Keywords: National state formation, constitutionalism, Ukrainian Far East, territory, functions, institutions, civil society, state and legal basis, regulatory and legal acts, legislative activity.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 14.

Постановка проблеми. Питання становлення та розвитку Української держави є ключовим для української нації. Історія, теорія та практика державотворення тісно пов'язані з історико-правовою генезою формування та розбудови України. Історико-правова генеза державотворення української нації є для нас наукою життя, що дає можливість новим поколінням зрозуміти історичне минуле та визначити вектори майбутнього розвитку. Об'єктивне та правдиве висвітлення державно-правових аспектів виникнення та діяльності Української Далекосхідної Республіки, цього славного прикладу українського національного патріотизму, є надзвичайно важливим для збереження історичної пам'яті про боротьбу українського народу за незалежність, волю та державність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Феномен українського національного руху на Далекому Сході у 1917-1922 роках, що став результатом національної самоорганізації місцевого українського населення, та історія Української Далекосхід-

ної Республіки привертала увагу багатьох дослідників. Серед них відомі українські та зарубіжні науковці, такі як І. Багрянний, Ф.Ф.Буссе, П. Беркут, В. Кубійович, В. Кабузан, А. А. Кауфман, В. С. Ілліч-Світлич, О. Мицюк, І. І. Шимонович, І. Світ, Т. Олесіюк, А. А. Попок, Ф. Заставний, В. Чорномаз, М. Новицький, І. Нам, П. Ф. Унтербергер, А. А. Меньшиков, М. Марунчак, Т. Француз-Яковець та інші, які у своїх наукових публікаціях досліджували різні аспекти цієї теми.

Постановка завдання. Завданням даної роботи є дослідження та висвітлення одного з ключових етапів становлення української державності, а саме – утворення Української Далекосхідної Республіки в період з 1917 по 1922 рік. Цей період є важливим свідченням героїчної боротьби українського народу за свободу, незалежність і право на самовизначення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток громадянського суспільства та правової держави тісно пов'язаний з рівнем суспільної свідомості й політичної культури. Ці сфери є критично важливими

для стабільності та розвитку держави. Право впливає на правосвідомість людей, формуючи їх правові знання, оцінки, почуття та звички. Рівень розвитку правосвідомості є одним з найважливіших критеріїв оцінки правового стану суспільства [1].

Конституція, як Основний Закон держави, відіграє вирішальну роль у формуванні правосвідомості громадян. Закріплюючи фундаментальні права та обов'язки людини, принципи демократії та верховенства права, вона сприяє утвердженню поваги до закону та правопорядку. Конституція є основою правової системи, визначаючи компетенцію органів влади, порядок їх формування та основи правового регулювання суспільних відносин. Ефективність Конституції залежить від рівня правосвідомості громадян: чим вища правосвідомість, тим більша ймовірність усвідомлення громадянами своїх прав та обов'язків, поваги до закону та активної участі у правовому житті суспільства. Розвитку правосвідомості сприяє конституціоналізм, який демонструє обмеженість влади законом та захищеність прав людини, що сприяє формуванню поваги до права та правопорядку. Отже, правосвідомість та Конституція є взаємопов'язаними елементами, що забезпечують функціонування правової держави та захист прав людини.

Період Української національної революції 1917-1921 років є важливим етапом розвитку української правової системи. Науковці, такі як А. Іванова, В. Головатенко та інші, зробили внесок у вивчення правотворення та державного будівництва в умовах Української Народної Республіки. Універсали Центральної Ради Української Народної Республіки мали значення конституційних законів. 29 квітня 1918 року була ухвалена Конституція Української Народної Республіки, яка відіграла важливу роль у становленні незалежної та демократичної України [2].

Конституція Української Народної Республіки, прийнята в 1918 році, містила прогресивні положення щодо прав людини, включаючи свободу слова, друку, совісті, пересування, недоторканність житла, рівність громадян та інші важливі права, які багато в чому перегукуються з сучасною Конституцією України. Гуманістичні принципи та прагнення до широкої національної де-

мократії були визначальними для процесу державотворення Української Народної Республіки. Проте брак часу та недостатній професіоналізм серед членів Центральної Ради негативно позначилися на якості та ефективності її законодавчої діяльності. Значення діяльності Центральної Ради Української Народної Республіки у 1917-1918 роках для історії України є безсумнівним, хоча оцінити її прямий вплив на сучасну владу досить складно з огляду на значні історичні зміни та відмінності.

Дослідження Конституції Української Далекосхідної Республіки потребує врахування історичного контексту та впливу на неї історіографії Української нації. Конституція Української Далекосхідної Республіки розглядається у зв'язку з Конституцією Пилипа Орлика, а також з Конституціями Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки. Конституція Пилипа Орлика від 1710 року, як перша Конституція у світі та Української нації, базується на демократичних засадах, що передбачають вільну та незалежну державу, засновану на праві народу на свободу і самовизначення [3-5].

Незважаючи на те, що тема Конституції Пилипа Орлика тривалий час залишалася малодослідженою або висвітлювалася упереджено, її вплив, особливо в умовах сьогодення, є безцінним. Тому дослідження та поширення знань про цей документ є надзвичайно важливими. Конституція Пилипа Орлика відстоює ідею самостійної української держави, чітко проголошуючи прагнення до незалежності як відповідь на зовнішні загрози та обмеження прав української нації. Документ також передбачає встановлення більш демократичного ладу, розширюючи права козацької старшини та запорозького козацтва. Важливим нововведенням для того часу було конституційне закріплення принципу підпорядкування влади закону, що сьогодні ми називаємо верховенством права.

Конституція Пилипа Орлика 1710 року, яка стала новаторським документом для Європи, вперше обґрунтувавши можливість існування парламентської демократичної республіки, стала першою спробою кодифікації основних законів української державності та заклала фундамент для по-

дальшого розвитку українського конституціоналізму. Конституція Пилипа Орлика 1710 року стала основоположною для всіх подальших українських конституцій, зокрема: Конституції Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, і, своєю чергою, Конституції Української Далекосхідної Республіки, що зумовило дотримання головних цінностей, яких так прагнули українці, а саме: історичної спадковості, національної ідеї, демократичних принципів та ідей державності (власної незалежної держави).

Конституція Української Народної Республіки 1918 року засвідчила відновлення Україною свого державного права, продовжуючи європейські демократичні цінності та національну ідею незалежності, започатковані Конституцією Пилипа Орлика 1710 року.

Українська Народна Республіка проголосила себе суверенною та незалежною державою, що було зумовлено відновленням Україною свого державного права та необхідністю забезпечення прав і свобод громадян. Суверенне право в Українській Народній Республіці належало народу України та здійснювалося через Всенародні Збори України (статті 1-3 Конституції Української Народної Республіки) [6].

Конституція Української Народної Республіки 1918 року стала основою для розроблення Конституції Української Далекосхідної Республіки 1919 року. Це пояснюється подібністю формулювань базових елементів обох конституцій, а також тим, що далекосхідні українські періодичні видання регулярно інформували населення про події Української революції та визвольних змагань в Україні [7, 8].

Формування єдиного українського національного руху на Далекому Сході у 1917-1918 роках відбулося завдяки чотирьом Українським Далекосхідним з'їздам, які були найвищими представницькими органами українського населення.

Перший Український Далекосхідний з'їзд, що відбувся 11-14 (23-26) червня 1917 року у місті Микільську-Усурійському, висловив повну підтримку Українській Центральній Раді, яка розглядалася ним як Тимчасовий уряд України. З'їзд висловився за перетворення росії на федеративно-демо-

кратичну республіку з наданням національно-територіальної автономії Україні та її колоніям, оскільки лише автономія гарантувала свободу українського народу, культурний розвиток у всіх особистих, громадських та державних проявах життя. Політичне майбутнє Української Далекосхідної Республіки бачилося в межах національно-територіальної автономії.

Другий Всеукраїнський Далекосхідний з'їзд, що відбувся 4-7 (16-19) січня 1918 року в Хабаровську, мав вирішити низку важливих питань, пов'язаних із долею далекосхідного українства в умовах політичної кризи початку 1918 року. Серед ключових завдань з'їзду було визначення ставлення до більшовицького перевороту в росії та переходу влади до Рад на Далекому Сході, організованого Третім Далекосхідним з'їздом Рад. Крім того, з'їзд мав узгодити свою позицію щодо проголошення Української Народної Республіки та провести вибори представників до Українських Установчих Зборів. Проголошення незалежності Української Народної Республіки 22 січня 1918 року сприяло поширенню ідеї повернення українських переселенців на батьківщину, що набула особливої популярності через руйнівну політику радянської влади, економічну та політичну нестабільність, іноземну інтервенцію та громадянську війну.

Четвертий «Надзвичайний» Всеукраїнський з'їзд, що відбувся у Владивостоці 25 жовтня – 1 листопада 1918 року, ухвалив рішення про те, що українці Далекого Сходу, офіційно зареєстровані як мешканці краю, повинні підпорядковуватися місцевим законам, користуючись правом на власну національно-культурну автономію. У зв'язку з цим з'їзд вирішив розробити Конституцію національно-культурної автономії (самоврядування) українства на Далекому Сході, текст якої було створено 25 жовтня – 1 листопада 1918 року [9].

30 травня 1919 року на Другій сесії Української Далекосхідної Крайової Ради, що тривала з 27 по 31 травня 1919 року, було одностайно прийнято проект Конституції національно-культурної автономії (самоврядування) українства на Далекому Сході. Цей документ, розроблений на основі світового досвіду конституціоналізму та ідей україн-

ського національного відродження, став важливим кроком на шляху до самовизначення українців Далекého Сходу.

Конституцію національно-культурної автономії (самоврядування) українства на Далекому Сході, прийняту 30 травня 1919 року на Другій сесії Української Далекосхідної Крайової Ради, можна вважати Конституцією Української Далекосхідної Республіки 1919 року. Цей документ, який був головним актом внутрішнього самоврядування українського населення Далекého Сходу, мав бути затверджений П'ятим Українським Далекосхідним з'їздом, запланованим на 20 квітня 1920 року рішенням Українського Далекосхідного Секретаріату від 15 березня 1920 року. Проте, з'їзд так і не відбувся через загрозу застосування сили з боку більшовиків, тому Конституція Української Далекосхідної Республіки 1919 року не була ухвалена остаточно [10].

Розроблення та прийняття Конституції національно-культурної автономії українців на Далекому Сході (фактично Конституції Української Далекосхідної Республіки) у 1918-1919 роках стало початком реалізації принципу національно-культурної автономії організованим українським рухом на Далекому Сході в особі Української Далекосхідної Крайової Ради. Хоча Конституція Української Далекосхідної Республіки потребувала остаточної затвердження на черговому П'ятому Українському Далекосхідному з'їзді, її норми внутрішнього життя українського населення були обов'язковими для всього далекосхідного українства з моменту прийняття Українською Далекосхідною Крайовою Радою. Проте, через політику реакційної колчаківської диктатури, спрямованої на відновлення «єдиної неподільної» російської імперії, що знищувало право української нації на самовизначення та національну незалежність, положення Конституції Української Далекосхідної Республіки 1919 року так і не були повністю реалізовані [11].

Отже, Конституція Української Народної Республіки 1918 року відіграла значну роль у житті українців, які проживали на Далекому Сході, оскільки слугувала ідеологічним орієнтиром, символом національної єдності та зразком для розбудови власної нормативно-правової бази. Кон-

ституція Української Народної Республіки 1918 року стала важливим ідеологічним документом для українців, які прагнули побудувати власну державу на демократичних засадах; об'єднувала українців, що проживали на різних територіях, і підкреслювала їхню спільну мету – створення незалежної Української держави; слугувала прикладом нормативно-правової бази, положення якої використовувалися як зразок при створенні місцевих органів самоврядування та розробці нормативних актів.

Конституція Пилипа Орлика 1710 року та Конституції Української Народної Республіки 1918 року та Української Далекосхідної Республіки 1919 року були розроблені в різних історичних умовах. Конституція Орлика створювалася в період боротьби за визволення від іноземного панування, тоді як Конституції Української Народної Республіки та Української Далекосхідної Республіки розроблялися під час революційних подій та боротьби за незалежність. На розробку Конституцій Української Народної Республіки та Української Далекосхідної Республіки вплинули ідеї європейського конституціоналізму та політична ситуація в регіоні. Соціально-економічні умови в Україні в різні періоди (початок XVIII та початок XX століття) також суттєво відрізнялися, що зумовило відмінності в конституційних документах.

Окрім зазначених українських конституцій, Конституції Пилипа Орлика 1710 року та Української Народної Республіки 1918 року відіграли важливу роль у розробленні Конституції Західноукраїнської Народної Республіки. Оскільки Західноукраїнська Народна Республіка виникла внаслідок розпаду Австро-Угорської імперії, її Конституція відображала багатонаціональний характер цієї держави та досвід австрійського конституціоналізму, що створило унікальний конституційний експеримент, який мав як позитивні, так і негативні наслідки.

Роль «малої Конституції» виконував «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії» від 13 листопада 1918 року, відповідно до якого Західно-Українська Народна Республіка – держава, проголошена на підставі права самовизначення народів Українською Національною

Радою у Львові 16 жовтня 1918 року, охоплюючи весь простір бувшої австро-угорської монархії, заселений переважно українцями. Державна територія Західноукраїнської Народної Республіки складалася з української суцільної етнографічної області в межах бувшої Австро-Угорської монархії – українською частиною у минулому австрійських коронних країв Галичини з Володимирією і Буковини, та з українськими частинами у минулому угорських столиць (Комітатів): Спиш, Шариш, Земляни, Уг. Берег, Уточа і Марморощ. Вся державна територія утворювала самостійну Західноукраїнську Народну Республіку [12].

Окрім Тимчасового основного закону від 13 листопада 1918 року, створенню Західноукраїнської Народної Республіки передували Статут Української Національної Ради, прийнятий 18 жовтня 1918 року. Цей документ визначав Українську Національну Раду як конституанту українського народу в Австро-Угорщині та наділяв її повноваженнями щодо самовизначення та управління [13].

Виділ Української Національної Ради Західноукраїнської Народної Республіки, що складався з 10 членів (9 обраних та Президент Ради), мав широкі повноваження, зокрема, кадрові призначення в уряді та державних установах, право на амністію та затвердження законів (Закон від 04 січня 1919 року) [14].

Українська Національна Рада Західноукраїнської Народної Республіки зобов'язалася розробити Конституцію на засадах загального, рівного, таємного і безпосереднього виборчого права, національно-культурної автономії та представництва національних меншин в уряді (Прокламація від 19 жовтня 1918 року) [15].

У 1918 році Українська Національна Рада Західноукраїнської Народної Республіки проголосила Галичину, Буковину та Закарпаття частинами єдиної України та поставила завдання розробити конституцію. С. Дністрянський розробив проект «Устрій Галицької Держави», який передбачав широкі права і свободи та право на самовизначення українського народу. Пізніше, в еміграції, він розробив проект Конституції Західноукраїнської Народної Республіки, який проголошував Західноукраїнську Народну Республіку незалежною та передбачав її

об'єднання з Україною [16].

Отже, Конституція Західноукраїнської Народної Республіки, хоча й зазнала впливу Конституції Української Народної Республіки, мала свої особливості, зумовлені історичними обставинами. Багато положень Конституції Української Народної Республіки були враховані при розробці Конституції Західноукраїнської Народної Республіки, проте досвід державотворення Української Народної Республіки був використаний для врахування як успіхів, так і помилок цього процесу. Важливо зазначити, що Західноукраїнської Народної Республіки була проголошена в умовах Першої світової війни та розпаду Австро-Угорщини, що суттєво відрізнялося від ситуації проголошення Української Народної Республіки. Організація влади в Західноукраїнській Народній Республіці, ймовірно, зазнала впливу австро-угорського права та загальноєвропейських тенденцій. Крім того, соціально-економічні умови західноукраїнських земель відрізнялися від інших українських територій, що також вплинуло на зміст Конституції. Ідеї європейського конституціоналізму та політика сусідніх держав також відіграли свою роль у формуванні Конституції Західноукраїнської Народної Республіки.

Конституції Західноукраїнської Народної Республіки та Української Далекосхідної Республіки відображають спадкоємність українських правових традицій, беручи за основу Конституцію Орлика та Конституцію Української Народної Республіки. Проте історичні умови існування цих республік вплинули на їхні конституційні моделі. Обидві Конституції розроблялися в умовах революційної боротьби за незалежність та зазнали впливу ідей європейського конституціоналізму та політичної ситуації в регіоні. Оскільки обидві республіки виникли в умовах боротьби за національне самовизначення, їхні Конституції містили положення про захист української мови, культури та традицій.

Висновки. Дослідження історіографічного впливу українських конституцій на Конституцію Української Далекосхідної Республіки дозволяє зробити висновок про те, що конституційний процес в Українській Далекосхідній Республіці розвивався під значним

впливом попереднього досвіду українського державотворення та конституційного будівництва. Аналіз Конституції Української Далекосхідної Республіки та інших документів, що стосуються діяльності республіки, свідчить про те, що її розробники враховували основні ідеї та принципи, закладені в попередніх українських конституціях.

Так, Конституція Пилипа Орлика 1710 року, хоча й стосувалася іншого історичного періоду та мала іншу політичну структуру, була важливим джерелом натхнення для розробників Конституції Української Народної Республіки 1918 року, яка, своєю чергою, враховуючи нові історичні умови, соціальні зміни та світові тенденції у розвитку конституціоналізму, була основою для розроблення Конституції Української Далекосхідної Республіки та Конституції Західноукраїнської Народної Республіки. Виявлення такого впливу Конституції Пилипа Орлика 1710 року на інші українські конституції свідчить про певні правові традиції, які пронизують різні етапи української державності, а розуміння історичних коренів сучасного українського права сприяє його подальшому розвитку.

Конституційні акти Української Народної Республіки 1918 року, зокрема її Конституція, проголошена в умовах національно-визвольної боротьби, закріплювала принципи суверенітету України, демократичного правління, поділу влади та гарантування прав громадян. Ці принципи, безсумнівно, вплинули на розробку Конституції Української Далекосхідної Республіки, яка також передбачала демократичний устрій та гарантування основних прав і свобод.

Ще одним органічним продовженням традицій українського конституціоналізму, який бере початок від Конституції Пилипа Орлика 1710 року, є Конституція Західноукраїнської Народної Республіки, яка синтезувала досвід державотворення Української Народної Республіки та враховувала специфічні умови західноукраїнських земель. Конституція Західноукраїнської Народної Республіки 1918 року, досвід державотворення на західноукраїнських землях, де також проголошувалася незалежність та приймалася власна Конституція, міг бути корисним для розробників Конституції Української Далекосхідної Республіки.

Важливо зазначити, що вплив українських конституцій на Конституцію Української Далекосхідної Республіки не був прямим та безпосереднім. Умови, в яких створювалася Українська Далекосхідна Республіка, були відмінними від тих, що існували під час прийняття попередніх українських конституцій. Українська Далекосхідна Республіка існувала в умовах громадянської війни в росії, іноземної інтервенції та складної міжнародної ситуації. Проте, незважаючи на це, ідеї та принципи, закладені в попередніх українських конституціях, відіграли важливу роль у формуванні національної правової свідомості українців на Далекому Сході та вплинули на їх прагнення до самовизначення та створення власної державності. Конституція Української Далекосхідної Республіки, хоча й не була втілена в повному обсязі через історичні обставини, стала важливим документом, що засвідчив прагнення українців до самоврядування та національно-культурної автономії. Вона відобразила ідеї, закладені в попередніх українських конституціях, та стала внеском у розвиток українського конституціоналізму.

Хоча українська державність на території Далекого Сходу проіснувала недовго, вона є яскравим прикладом боротьби української нації за свою свободу і незалежність, а досвід далекосхідних українців, які активно працювали над створенням власних правових систем, є важливим кроком на шляху до самоорганізації та самоврядування української громади в регіоні, а також головним для розуміння історії України та її національно-визвольного руху.

Незважаючи на розроблений та прийнятий проект Конституції Української Далекосхідної Республіки, з дня утворення Української держави на території Далекого Сходу, дієвим конституційним документом, який мав значний вплив на далекосхідних українців, була Конституція Української Народної Республіки 1918 року, яка де-факто стала символом національної єдності та орієнтиром у боротьбі за незалежність, національне самовизначення та демократичні права, а також відіграла роль своєрідного конституційного ідеалу для українців, які проживали на Далекому Сході.

Подальше дослідження історії українського конституціоналізму та діяльності

Української Далекосхідної Республіки дозволить більш глибоко зрозуміти вплив українських конституцій на Конституцію Української

Далекосхідної Республіки та її значення для розвитку українського національного руху на Далекому Сході.

Література:

1. Savenko, V.V. (2019). Civil Society in the System of Modern Environment: Philosophical Legal Discussion. *Social and Legal Studies*, 2(2), 16-21. <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2019-2-16-21>. URL: <https://sls-journal.com.ua/uk/journals/tom-2-2-2019/gromadyanske-suspilstvo-v-sistemi-suchasnogo-derzhavotvorennya-filosofsko-pravovy-diskurs> (дата звернення: 08.02.2025).

2. Yaremchuk, S.V. (2018). The Dynamics of the Law-Making Process in the Period of the Ukrainian National Revolution: Age of the Central Council. *Social and Legal Studies*, 1(2), 10-16. <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2018-2-10-16>. URL: <https://sls-journal.com.ua/uk/journals/tom-1-2-2018/dinamika-pravotvorchoho-protsesu-v-period-ukrayinskoyi-natsionalnoyi-revolutsiyi-doba-tsentralnoyi-radi> (дата звернення: 08.02.2025).

3. Конституція Пилипа Орлика – перша конституція у світі. Офіційний вебсайт Профспілки працівників освіти і науки України. URL: <https://pon.org.ua/novyny/1246-konstituciya-pilipa-orlika-persha-konstituciya-u.html> (дата звернення: 08.02.2025).

4. В. Гуменюк. Роль Конституції гетьмана Пилипа Орлика у державотворенні Української нації в умовах воєнного стану. Міжнародна науково-практична конференція у Навчально-науковому інституті права Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Сучасні виклики розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови», 02 травня 2024 року. С. 534-535.

5. 1710 – ухвалено Конституцію Пилипа Орлика. Вебсайт Українського інституту національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/kviten/16/1710-uhvaleno-konstytutsiyu-pylypa-orlyka> (дата звернення: 08.02.2025).

6. 1918 – проголошення Конституції УНР. Офіційний вебсайт Українського інституту національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/kviten/29/3488> (дата звернення: 27.11.2024); Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. 1917 - 1920 рр.: В 4т. Прага, 1921. Ч. 2. С. 174 - 180; див. також: Дорошенко Дм. Доба Центральної Ради - Історія України. 1917 - 1923 рр. Ужгород. 1932. Т.2. С. 56 – 57; Конституційні акти України. 1917 – 1920. Невідомі конституції України. Київ: Філософська і соціологічна думка, 1992; Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР). Офіційний вебсайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text> (дата звернення: 08.02.2025).

7. Дігтяр Р. В. Історико-правові аспекти к українського державотворення на Далекому Сході. *Часопис Київського університету права. Київський університет права НАН України. Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України*, 2022. Вип. 1. С. 27-32. URL: https://web.archive.org/web/20221028082837/kul.kiev.ua/images//A/Chasopis/CHAS22_1.pdf (дата звернення: 08.02.2025).

8. Григорчук М. В., Дігтяр Р. В. Порівняльно-правовий аналіз окремих аспектів державотворення в конституціях Української Народної Республіки і Далекосхідної Української Республіки (Зелений Клин) та інших документів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. С. 22-26. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/273501/268878> (дата звернення: 08.02.2025).

9. Українець на Зеленому Клині. В. 22 червня 1917 року; Андрусак М. Державні змагання українців на Далекому Сході в 1917-1920 рр. *Літопис Червоної Калини*. Львів, 1932. Вип. 4. С. 5-9. Архівовано з джерела 17 березня 2022. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Andrusiak_Mykola/Derzhavni_zmahannia_Ukrainsiv_na_Dalekomu_Skhodi_v_19171920_r.pdf (дата звернення: 08.02.2025).

10. Каліберда Ю. Український військовий рух на Далекому Сході 1917-1922 рр. / Літературний редактор Інна Сагайдак, макет і верстка Роман Івах. *Воєнна історія*. 2013. № 2 (68). С. 26-34. Архівовано з джерела 5 липня 2022. URL: https://shron3.chtyvo.org.ua/Voienna_istoriia/2013_N2_68.pdf (дата звернення: 08.02.2025).

11. В. Гуменюк. Державотворення Української Далекосхідної Республіки у 1917-1922 роках: Конституція національно-культурної автономії українців на Далекому Сході. *«Legal Bulletin»*: зб. наук. праць. Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК» та Варшавська економічно-гуманітарна академія. Вип. 3. К., 2022. С. 24-28. URL: <https://dspace.krok.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f207591d-d527-4a19-9a77-db0d250875b3/content> (дата звернення: 08.02.2025).

12. Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії (про створення Західноукраїнської Народної Республіки) від 13 листопада 1918 року. ЦДАВО України, ф.3505, оп.1, спр.35, арк.169-169 зв.; Лозинський М. Галичина в 1918 – 1920 рр. Прага, 1922. С. 45-46.; Конституційні акти України. 1917 - 1920. Невідомі конституції України. Київ: Філософська і соціологічна думка, 1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0009300-18#Text> (дата звернення: 08.02.2025).

13. Левицький К. Великий зрив. (До історії української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів). Львів, 1931. С. 113-114. Конституційні акти України. 1917 - 1920. Невідомі конституції України. Київ: Філософська і соціологічна думка, 1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0006300-18#Text> (дата звернення: 08.02.2025).

14. Закон Західноукраїнської Народної Республіки «Про Виділ Української національної ради» від 4 січня 1919 року; Лозинський М. Галичина в рр. 1918-1920. С. 62-63. Конституційні акти України. 1917-1920. Неві-

домі конституції України. Київ: Філософська і соціологічна думка, 1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001300-19#Text> (дата звернення: 08.02.2025).

15. «Прокламація Української національної ради» (19 жовтня 1918), Левицький К. Великий зрив. До історії української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів). Львів, 1931. С. 115-116; Конституційні акти України. 1917-1920. Невідомі конституції України. Київ: Філософська і соціологічна думка, 1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0007300-18#Text> (дата звернення: 08.02.2025).

16. Усенко І.Б., Возний В.І. Конституційні проекти Галицької держави та Західноукраїнської Народної Республіки, Конституційні проекти С. Дністрянського// Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон-Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2008. 568 с.: URL: http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsiyni_Proekti_Galitskoi_Derzhavi; http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Konstitutsiyni_Proekti_Galitskoi_Derzhavi (дата звернення: 08.02.2025).

References:

1. Savenko, V.V. (2019). Civil Society in the System of Modern Environment: Philosophical Legal Discussion. *Social and Legal Studies*, 2(2), 16-21. <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2019-2-16-21>. URL: <https://sls-journal.com.ua/uk/journals/tom-2-2-2019/gromadyanske-suspilstvo-v-sistemi-suchasnogo-derzhavotvorennia-filosofsko-pravovy-diskurs> (Accessed February 08. 2025).

2. Yaremchuk, S.V. (2018). The Dynamics of the Law-Making Process in the Period of the Ukrainian National Revolution: Age of the Central Council. *Social and Legal Studies*, 1(2), 10-16. <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2018-2-10-16>. URL: <https://sls-journal.com.ua/uk/journals/tom-1-2-2018/dinamika-pravotvorchoho-protseu-v-period-ukrayinskoyi-natsionalnoyi-revolutsiyni-doba-tsentralnoyi-radi> (Accessed February 08. 2025).

3. Konstytutsiia Pylypa Orlyka – persha konstytutsiia u svi. Ofitsiynij vebsajt Profspilky pratsivnykiv osvity i nauky Ukrainy. URL: <https://pon.org.ua/novyny/1246-konstituciya-pilipa-orlika-persha-konstituciya-u.html> (Accessed February 08. 2025).

4. V. Humeniuk. Rol' Konstytutsii het'mana Pylypa Orlyka u derzhavotvorenni Ukrain'skoi natsii v umovakh voiennoho stanu. Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia u Navchal'no-naukovomu instytuti prava Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka «Suchasni vykylyky rozvytku iurydychnoi nauky i praktyky v umovakh voiennoho stanu ta povoienni vidbudovy», 02 travnia 2024 roku. S. 534-535.

5. 1710 – ukhvaleno Konstytutsiiu Pylypa Orlyka. Vebsajt Ukrain'skoho instytutu natsional'noi pam'iaty. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/kviten/16/1710-uhvaleno-konstytutsiiu-pylypa-orlyka> (Accessed February 08. 2025).

6. 1918 - proholoshennia Konstytutsii UNR. Ofitsiynij vebsajt Ukrain'skoho instytutu natsional'noi pam'iaty. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/kviten/29/3488> (data zvernennia: 27.11.2024); Khrystiuk P. Zamitky i materialy do istorii ukrain'skoi revoliutsii. 1917 - 1920 rr.: V 4t. Praha, 1921. Ch. 2. S. 174-180; dyv. takozh: Doroshenko Dm. Doba Tsentral'noi Rady - Istoriia Ukrainy. 1917 - 1923 rr.- Uzhhorod. 1932. T.2. S. 56 – 57; Konstytutsiyni akty Ukrainy. 1917 – 1920. Nevidomi konstytutsii Ukrainy. Kyiv: Filososfs'ka i sotsiolohichna dumka, 1992; Konstytutsiia Ukrain'skoi Narodnoi Respubliki (Statut pro derzhavnyj ustrij, prava i vil'nosti UNR). Ofitsiynij vebsajt Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text> (Accessed February 08. 2025).

7. Dihtiar R. V. Istoryko-pravovi aspekty k ukrain'skoho derzhavotvorennia na Dalekomu Skhodi. Chasopys Kyivs'koho universytetu prava. Kyivs'kyj universytet prava NAN Ukrainy, Instytut derzhavy i prava imeni V.M. Korets'koho NAN Ukrainy, 2022. Vyp. 1. S. 27-32. URL: https://web.archive.org/web/20221028082837/kul.kiev.ua/images//A/Chasopis/CHAS22_1.pdf (Accessed February 08. 2025).

8. Hryhorchuk M. V., Dihtiar R. V. Porivnial'no-pravovyj analiz okremykh aspektiv derzhavotvorennia v konstytutsiakh Ukrain'skoi Narodnoi Respubliki i Dalekoskhidnoi Ukrain'skoi Respubliki (Zelenyj Klyn) ta inshykh dokumentakh. *Analychno-porivnial'ne pravoznavstvo*. 2022. № 6. S. 22-26. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/273501/268878> (Accessed February 08. 2025).

9. Ukrainets' na Zelenomu Klyni. V. 22 chervnia 1917 roku; Andrusiak M. Derzhavni zmahannia ukraintsiv na Dalekomu Skhodi v 1917-1920 rr. Litopys Chervonoj Kalyny. L'viv, 1932. Vyp. 4. S. 5-9. Arkhivovano z dzherela 17 bereznia 2022. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Andrusiak_Mykola/Derzhavni_zmahannia_Ukraintsiv_na_Dalekomu_Skhodi_v_19171920_rr.pdf (Accessed February 08. 2025).

10. Kaliberda Yu. Ukrain'skyj vijs'kovyj rukh na Dalekomu Skhodi 1917-1922 rr. / Literaturnyj redaktor Inna Sahajdak, maket i verstka Roman Ivakh. *Voienna istoriia*. 2013.

№ 2 (68). S. 26-34. Arkhivovano z dzherela 5 lypnia 2022. URL: https://shron3.chtyvo.org.ua/Voienna_istoriia/2013_N2_68.pdf (Accessed February 08. 2025).

11. V. Humeniuk. Derzhavotvorennia Ukrain'skoi Dalekoskhidnoi Respubliki u 1917-1922 rokakh: Konstytutsiia natsional'no-kul'turnoi avtonomii ukraintsiv na Dalekomu Skhodi. «Legal Bulletin»: zb. nauk. prats'. Vyschyj navchal'nyj zaklad «Universytet ekonomiky ta prava «KROK» ta Varshavs'ka ekonomichno-humanitarna akademiia. Vyp. 3. K., 2022. S. 24-28. URL: <https://dspace.krok.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f207591d-d527-4a19-9a77-db0d250875b3/content> (Accessed February 08. 2025).

12. Tymchasovij osnovnyj zakon pro derzhavnu samostijnist' ukrain'skykh zemel' buvshoi avstro-uhors'koi

monarkhii (pro stvorennia Zakhidnoukrains'koi Narodnoi Respubliky) vid 13 lystopada 1918 roku. TsDAVO Ukrainy, f.3505,op.1,spr.35, ark.169-169 zv.; Lozyns'kyj M. Halychyna v rr. 1918 - 1920. Praha, 1922. - S. 45 - 46.; Konstytutsijni akty Ukrainy. 1917 - 1920. Nevidomi konstytutsii Ukrainy. Kyiv: Filosofs'ka i sotsiolohichna dumka, 1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0009300-18#Text> (Accesed February 08. 2025).

13. Levyts'kyj K. Velykyj zryv. (Do istorii ukrains'koi derzhavnosti vid bereznia do lystopada 1918 r. na pidstavi spomyniv ta dokumentiv). L'viv, 1931. S. 113-114. Konstytutsijni akty Ukrainy. 1917 - 1920. Nevidomi konstytutsii Ukrainy. Kyiv: Filosofs'ka i sotsiolohichna dumka, 1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0006300-18#Text> (Accesed February 08. 2025).

14. Zakon Zakhidnoukrains'koi Narodnoi Respubliky «Pro Vydil Ukrains'koi natsional'noi rady» vid 4 sichnia 1919 roku; Lozyns'kyj M. Halychyna v rr. 1918 - 1920. S. 62 - 63. Konstytutsijni akty Ukrainy. 1917 - 1920. Nevidomi konstytutsii Ukrainy. Kyiv: Filosofs'ka i sotsiolohichna dumka, 1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001300-19#Text> (Accesed February 08. 2025).

15. «Proklamatsiia Ukrains'koi natsional'noi rady» (19 zhovtnia 1918), Levyts'kyj K. Velykyj zryv. Do istorii ukrains'koi derzhavnosti vid bereznia do lystopada 1918 r. na pidstavi spomyniv ta dokumentiv). L'viv, 1931. S. 115 – 116; Konstytutsijni akty Ukrainy. 1917 - 1920. Nevidomi konstytutsii Ukrainy. Kyiv: Filosofs'ka i sotsiolohichna dumka, 1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0007300-18#Text> (data zvernennia: 08.02.2025).

16. Usenko I.B., Voz'nyj V.I. Konstytutsijni proekty Halyts'koi derzhavy ta Zakhidnoukrains'koi Narodnoi Respubliky, Konstytutsijni proekty S. Dnistrians'koho// Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 5: Kon - Kiu / Redkol.: V. A. Smolij (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. K.: V-vo «Naukova dumka», 2008. 568 s.: URL: http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsiyni_Proekti_Galitskoi_Derzhavi; http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Konstitutsiyni_Proekti_Galitskoi_Derzhavi (Accesed February 08. 2025).

Стаття надійшла до друку 15 лютого 2025 року